L-Umbrja l-Qalb tħabbat ta' l-Italja

Ta' Albert M. Cassola

JEKK huwa minnu li l-pajjiżi għandhom qalb bħalma għandhom il-bnedmin, u dina l-qalb hija l-ħajja tal-pajjiż, l-Italja hija tabilħaqq art b'saħħitha u fuq tagħha għaliex l-Umbrja—li hi sewwa sew il-qalb ta' l-Italja—hija medda art fejn hemm il-ħajja.

Hemm il-ħajja mhux biss għaliex fil-Corso Vannucci tal-belt ewlenija jinsabu Kafejiet kbar u palazzi għonja li jfakkrux f'Via Veneto ta' Ruma, iżda wkoll għaliex fit-toroq dojoq li jixbhu t-trejqat ta' Venezja hemm xi ħaġa li tħollok iżda li jifhem x'inhi biss min twieled u għax ġo Peruġa jew ukoll dak l-istudent barrani li qatta' bosta xhur fiha.

Jekk it-Tevere bl-istorja tagħha — u tista' tgħid li din ix-xmara hija l-aqwa vina ta' din il-qalb kbira — ma xxarrabx l-ibliet kollha ta' l-Umbrja, madankollu l-ibliet kollha ta' l-Umbrja darba waħda ċċappsu bid-demm tal-Gwelfi u l-Gibellini.

L-Umbrja kienet ġiet imħarbta waqt il-Gwerra Gotika, u wara rat l-invażjoni tal-Longobardi. Iżda ftit ftit l-Umbrja għaddiet taħt il-ħakma tal-Knisja.

Xejn ma swielhom lil dawk il-ftit għonja Umbrin li fittxew li jfixklu 'l Cesare Borgia fil-jasar tiegħu, għax dan għaraf jeqred bil-qilla dik il-għaqda tal-għedewwa. Kellu jkun fl-aħħarnett Pawlu III biex jagħti 'l-Umbrja gvern li jistħoqqilha u li dam sa l-1860, sena li fiha l-Umbrja saret ħaġa waħda mal-bqija ta' l-Italja u l-qalba tal-penisola li issa kienet miexja bil-qajla, imma żgura, lejn ir-rabta f'nazzjon waħda.

L-Umbrja hi bħal għadira ġierja ta' kampanja, imrażżna mill-Appennini li jaqfluha bejn il-mewġ qawwi tagħhom. Is-swar u l-bibien Etruski, id-dwiemes u l-fdal tat-tempji ta' Peruġa u Orvjeto jġibuli quddiem għajnejja l-Gżira ċkejkna u għażiża tiegħi li għandha storja hekk sabiħa u li fuq il-baħar timtedd

"*occulta e bassa*"

sittin mil bogħod minn Sqallija.

Peruġa hija l-belt li tgħodd għal dak l-istudjuż li, biex ingħiduha bil-Latin, irid *miscere utile dulci* jew, fi kliem ieħor, għal dak li jixtieq joqtol żewġ għasafar b'ġebla waħda. Tabil-

ħaqq li *Perusia* bl-imfakar qodma u bl-universitajiet tagħha, bil-veduti tal-għaġeb u l-ħafna ġonna tagħha hija maħluqa għall-villeġġatura ħarkiena. Hawnhekk għadu jinħass iż-żmien ta' l-Etruski u tal-Medju Evu, għadha ħajja l-epoka Umbra li tat isimha lill-pajsaġġ iħaddar.

Iżda b'"*verdeggiante Umbria*" ma nifhmux biss art twelid Pinturicchio. Ftit kilometri 'l bogħod minn din il-belt ewlenija u "*augusta*" jinsabu żewġt itruf minn tal-ġenna : Le Fonti del Clitumno, ta' fama Carduċċjana, u l-Passo del Furlo, ir-rokna msaħħra li fiha Mussolini kien igħaddi ħafna mill-ftit sigħat ħiel-sa tiegħu. Fl-aħħar mill-aħħar ukoll fid-dittaturi tinsab qalb ta' poeta, għax :

> "*What is this life if, full of care,*
> *We have no time to stand and stare?*"

Art, mela, ta' l-istudjużi, tal-poeti u ta' l-artisti din l-art Taljana ta' l-Umbrja. Iżda art ukoll ta' devozzjoni, fejn tara kuljum għadd kbir ta' pellegrini li ġew minn l-ibgħad irkejjen tad-dinja biex iżuru l-belt żgħira u ħelwa ta' Assisi bajdanija, u jmorru flimkien lejn il-kunvent qadim Franġiskan li jixxabbat fuq ix-xifer ta" għolja mdawra bl-irdum.

Meta kien donnu wasal biex fid-dinja tintefa għal kollox l-imħabba, twieled il-poeta tal-"*Cantico di Frate Sole*". Il-law-da li fil-ħerqa reliġjuża tagħha, tbierek 'il-Mulej li ħalaq għall-bnedmin 'il "*frate sole*" u '*suora luna*" u "*frate foco*", u li tnebbaħ lill-bniedem biex jaħfer lill-għedewwa u jitgħallem iba-ti; u li bil-*memento mori* tagħha ssejjaħ il-ħżiena biex jimxu mit-triq it-tajba.

Il-ħlewwa tal-poeżija Franġiskana timxi id f'id fl-Umbrja mas-sentiment reliġjuż li jġedded il-kbir Qaddis ta' Assisi.

Iżda l-Umbrja għad trid tagħti qaddisin oħra, u fosthom jiddu Santa Kjara u Santa Skolastika, oħt Benedettu. Barra dawn, Fra Jocopone minn Todi wara li għadda ħajja bla jies, u wara li daq il-ħabs talli kiteb versi kontra l-Papa Bonifaċju VIII, meta mititlu martu, mara qaddisa, taha għal ħajja ta' tewba.

Bħal San Franġisk, huwa beda jikteb poeżiji sagri fuq il-metru tal-ballata u b'hekk għamel li l-innijiet qaddisa saru jin-għogbu iżjed lill-poplu. Għalkemm l-arti tal-"lawdi" tiegħu daqqa togħla ħafna u daqqa ma tiswa xejn, il-lawdi fihom infis-hom iħeġġu dejjem bis-sentiment reliġjuż.

Todi lill-Umbrja ma tathiex biss 'ii Fra Jacopone iżda wkoll palazzi mill-isbaħ ta' l-aqwa arkitetti ċivili Taljani tat-tlittax u l-erbatax-il seklu. U Todi wkoll, bħall-ibliet kollha ta' l-Umbrja, għandha s-sehem tagħha fil-kwadru ġenerali tal-kampanja maħduma, tal-veduti mill-isbaħ, tat-tbexbix imdawwal. Għaliex l-Umbrja kollha—minn Peruġa sa Assisi, minn Bettona sa Spello, minn Panicale sa Spoleto u Terni—tlewwen hekk sabiħ li ġġiegħlek tinxteħet għarkobbtejk titlob 'l Alla li ħalaq dak il-ġmiel. Lawdi sħaħ Umbrin kienu jkantawhom id-"*disciplinati di Gesù Cristo*", li kienu konfraterniti mwaqqfa dwar l-1260 bis-saħħa tal-prietki ta' Frate Rainieri Fasani. Dawn il-konfraterniti kienu jiġġerrew mal-bliet u fil-kampanja jitolbu 'l Alla jaħfrilhom dnubiethom.

M'għandniex xi ngħidu, fl-Umbrja ma jonqsux l-akkademji artistiċi u letterarji li mis-sittax-il seklu 'l quddiem nibtu ġo Foligno, f'Orvieto, f'Città di Castello u f'ħafna bliet oħrajn ewlenin. Ma jonqsux fuq kollox il-knejjes u d-Dwomi li twaqqfu biex jixhdu l-opra tal-għaġeb tal-ġenju artistiku Taljan u l-imħabba tal-poplu lejn Alla.

Il-poplu ta' l-Umbrja huwa poplu ħarkien. Filgħodu fit-toroq imwarrba, turisti minn kull pajjiż jaraw irġiel u nisa qegħdin ibigħu ż-żrabeu, ilbies, ħwejjeġ meħtieġa u ġojjelli, bla għajat żejjed bħalma jagħmlu dawk il-bejjiegħa ta' l-ibliet kbar bħal Napli, Milan, Ruma. Il-bidwija sbejħa tistiednek bil-ħlewwa biex idduq il-lanġas jew it-tuffieħ bnin.

Is-Sibt filgħaxija tilmaħ in-nies ħerġin bil-kuxjenza nadifa mill-knisja waqt li tfajliet bla nikta joħolmu l-jum tal-għada meta, libsin ta' għarajjes żgħar, sa jilqgħu għall-ewwel darba ġo sidirhom lill-Bambin Ġesù. Sadattant il-mastrudaxxa jħabbat b'ħerqa kbira l-martell

"*e s'affretta, e s'adopra*
di fornir l'opra anzi il chiarir dell'alba."

In-nies ta' l-Umbrja huma twajba, minn tagħna, ħorra. Kull raġel, kull mara, kull tifel huma waħda mill-ħafna arterji jew vini rqaq ta' din il-qalb kbira ta' l-Italja. Huma l-arterji u l-vini li fihom jiġri demm nobbli — mhux ikħal — iżda aħmar bħall-imħabba, aħdar bħat-tama, abjad bħas-safa.

Dawn it-tlitt ilwien taż-żerniq u tal-kampanja u ta' l-iljieli qamrija huma sewwa sew il-kuluri ta' l-Umbrja.

Huma sewwa sew il-kuluri ta' l-Italja.